

Gedragsproblemen bij ouderen

demografie

age-ism

ouder worden en psychisch lijden: stress – kwetsbaarheid

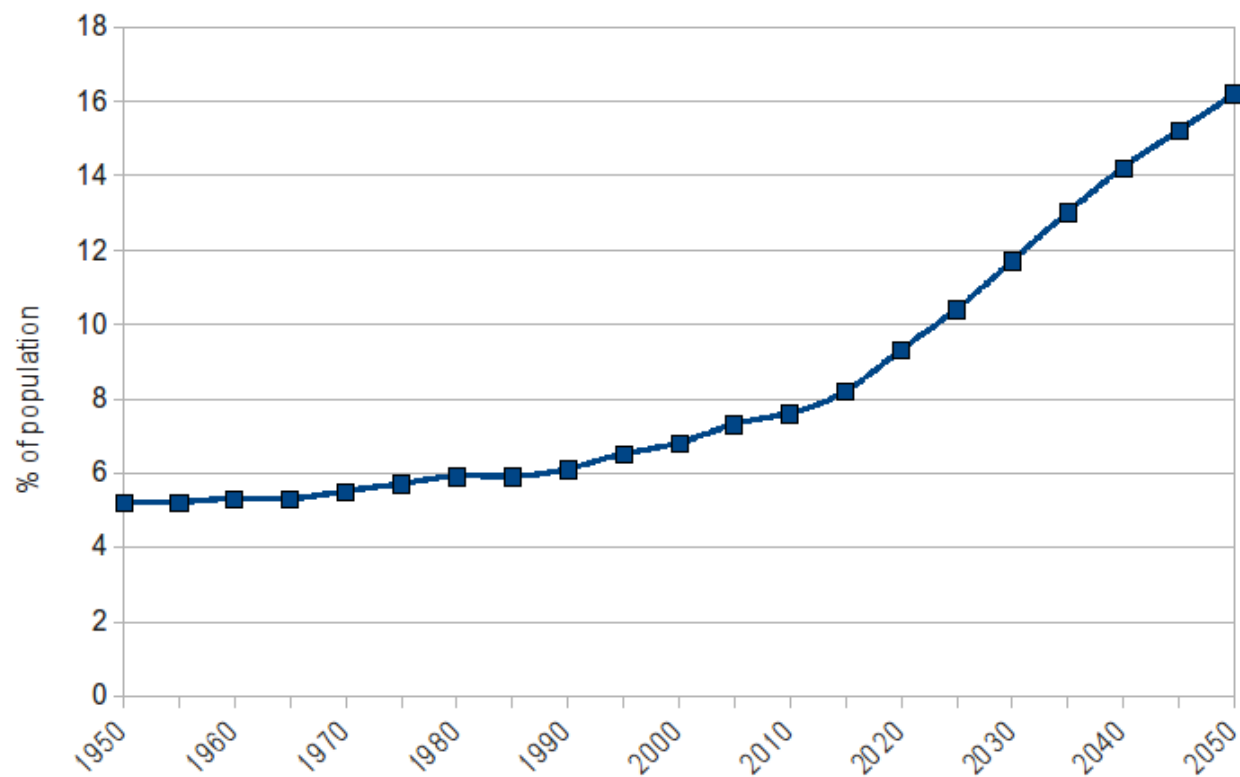
gedrag: algemene opmerkingen

gedragsproblemen

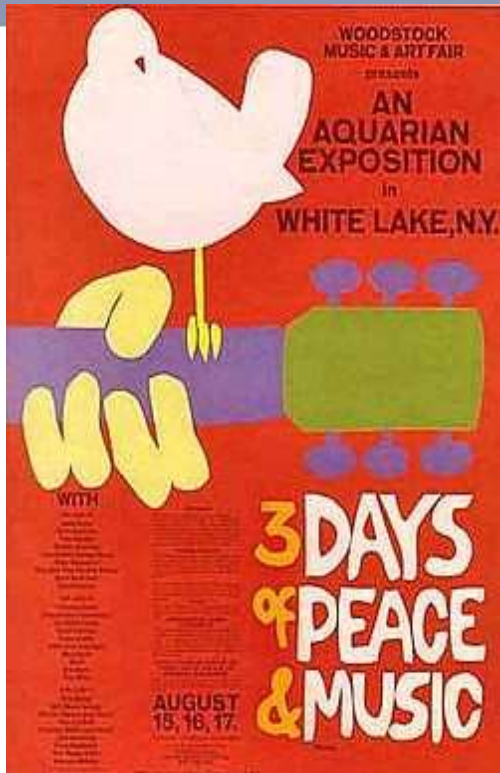
Demografie

Percentage of the World Population Over 65, 1950-2050

Source: UN World Population Prospect, 2008

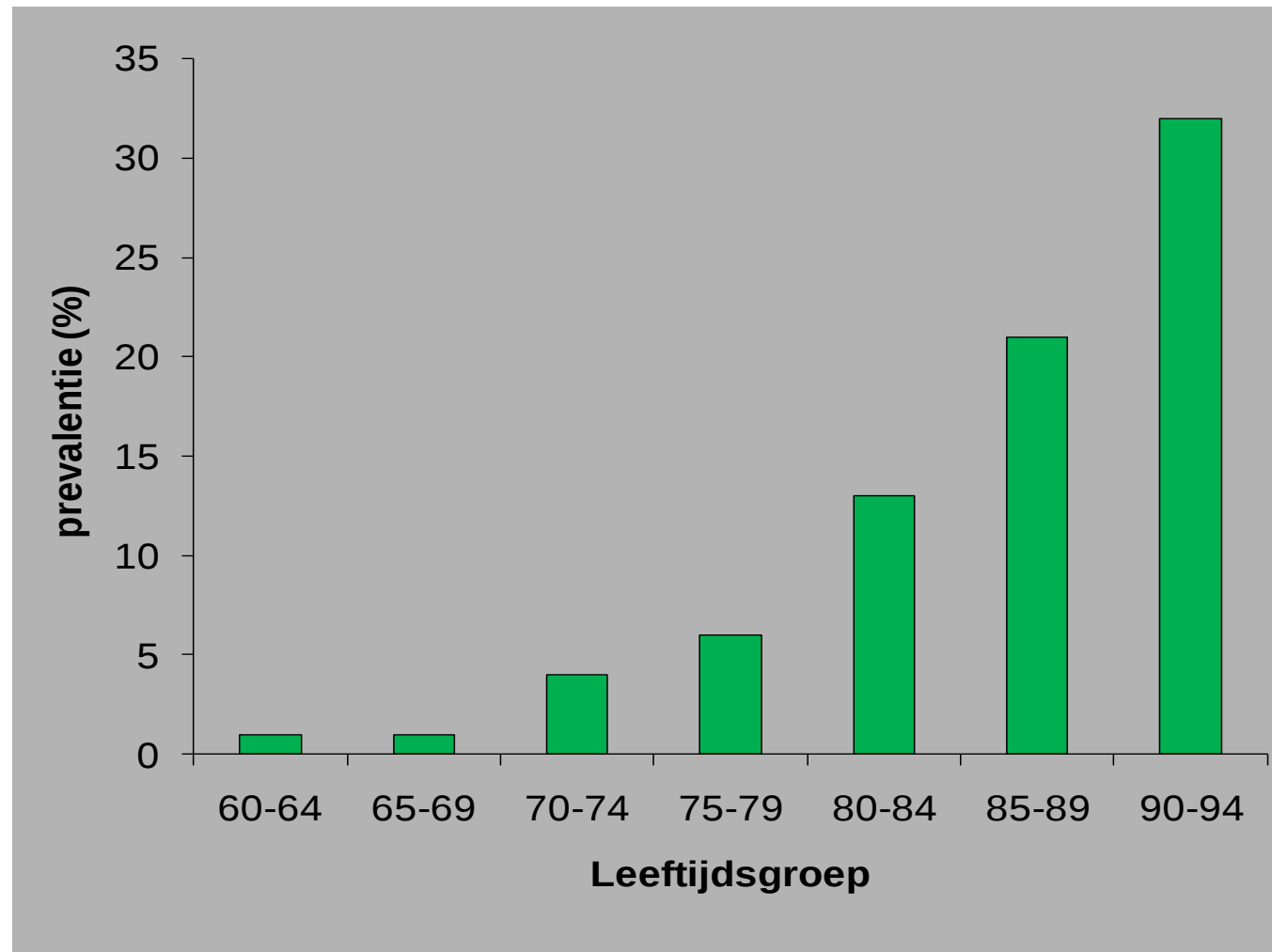
Babyboomgeneratie...

Aging will shape societies, economies, the life of patients, and the practice of medicine.

Landefeld et al. JAMA 2009

Dementie: leeftijd als risicofactor

Hofman, 1991

*Te zijn getrouwd met een demente was een smet op haar
blazoën...*

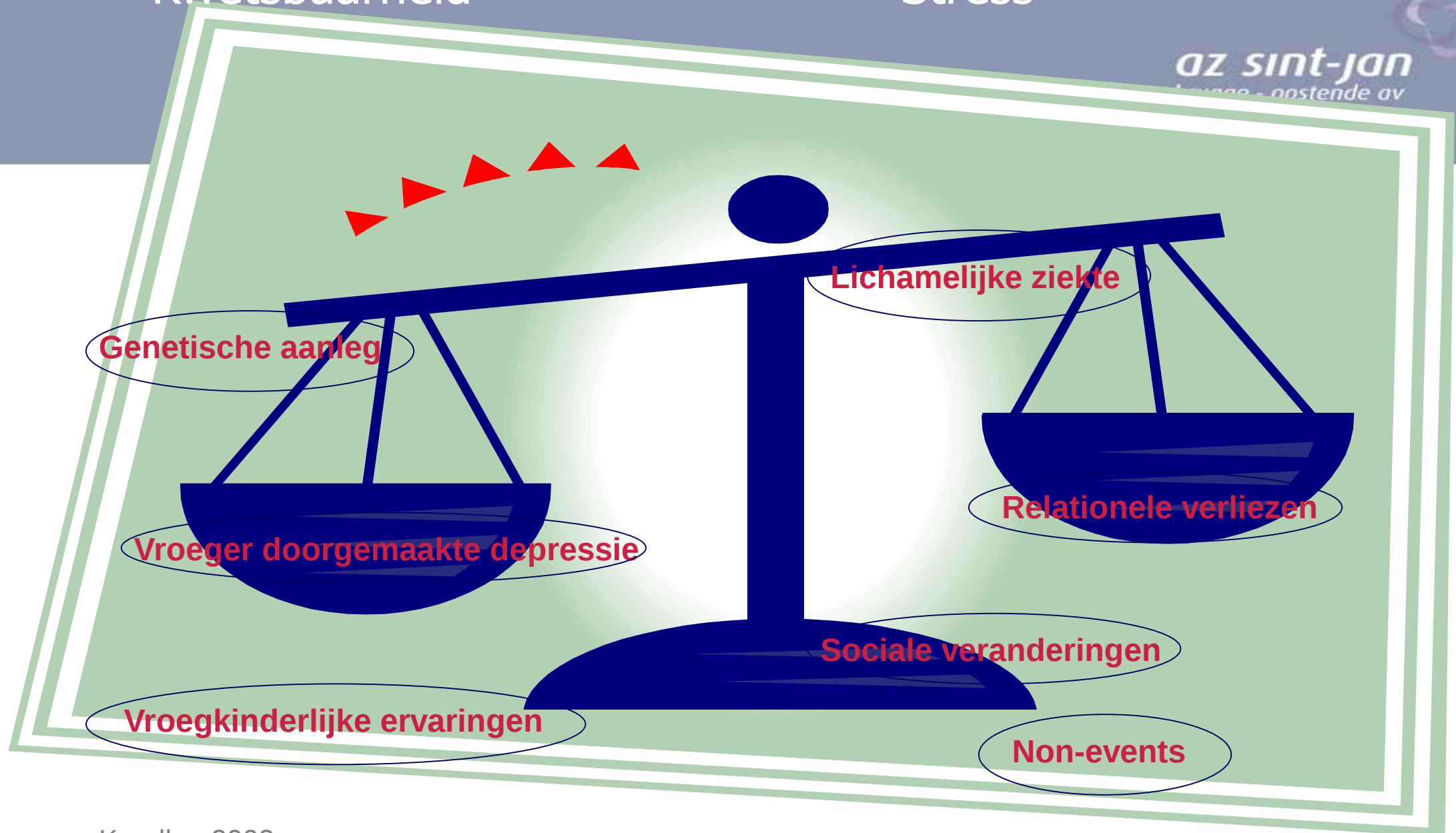
*Thuis waren vrouw en kinderen er al mee begonnen in mijn bijzijn
over mij te praten, alsof ik er helemaal niet was.
Of het een hond was die daar zat of hun vader,
het maakte niet meer uit.*

naar: Dimitri Verhulst 2013 'De laatkomer '

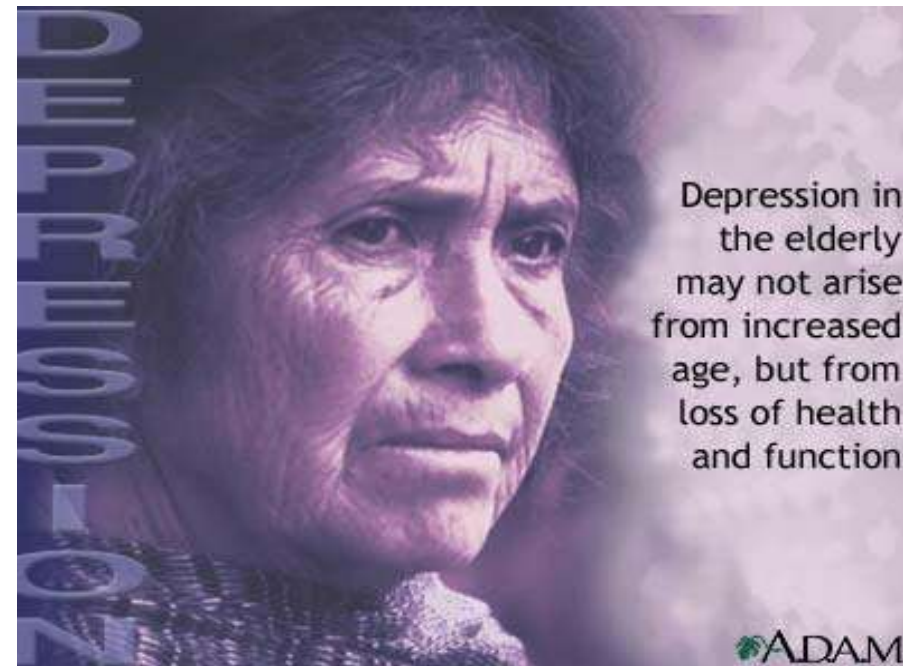
Kwetsbaarheid

Stress

az sint-jan
Levenswijze - oostende nv

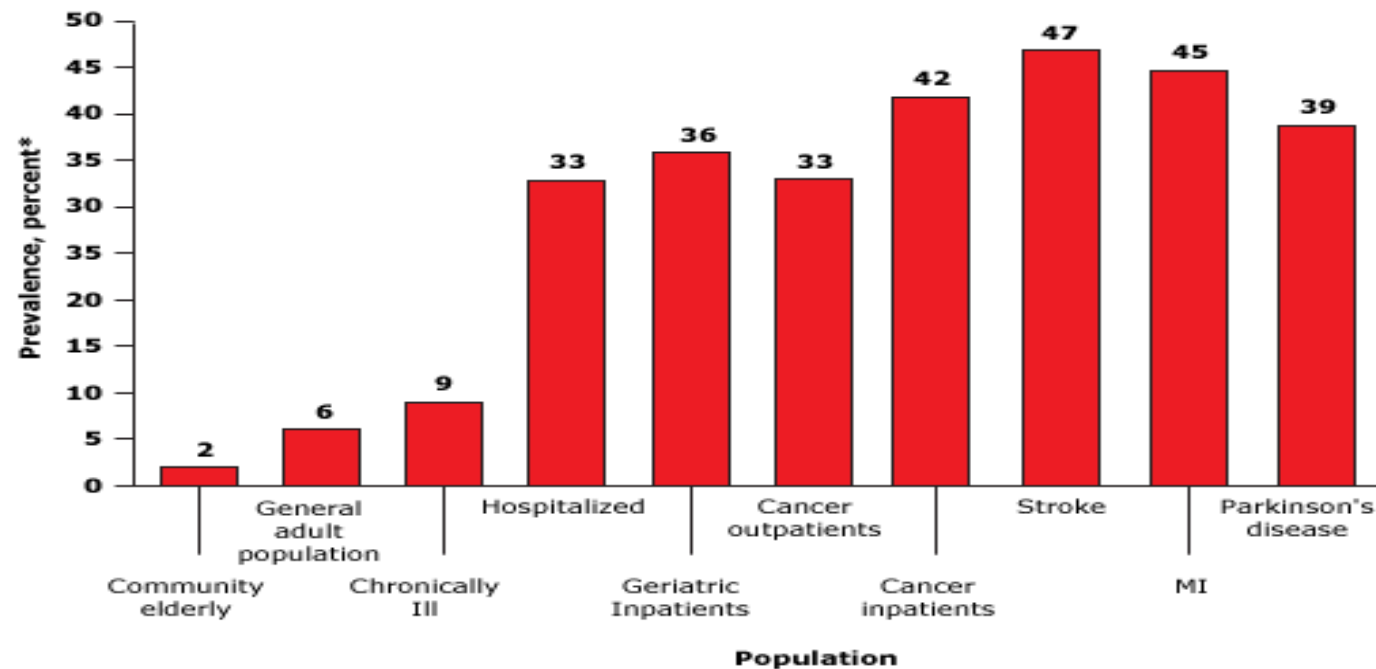

Enige significante leeftijdsgebonden risicofactor voor het ontstaan van depressie op oudere leeftijd, is het voorkomen van lichamelijke ziekte.

Depressie bij ouderen: risicofactoren

Prevalence of depressive disorders in various patient populations

* Prevalence range varies according to study.

Data from Birrer, RB, Vemuri, SP. Depression in later life: a diagnostic and therapeutic challenge. Am Fam Physician 2004; 69:2375

‘Eerder dan leeftijd op zich, lijken het de levensfase gebonden ervaringen van ziekte en disability die een ouder individu kwetsbaar maken voor depressie’

Disability: 'the meaning of being ill': 'the disadvantage in society'

1. Model of depression and disability

Lenze et al, 2001
Am J Geriatric Psychiatry

... Hij is ervan overtuigd dat hij een eind aan zijn leven zou maken als hij dat kon, nu meteen. Maar op het moment dat hij dit denkt, weet hij dat hij zoiets nooit zal doen. Het komt alleen door de pijn, en door de zich voortslepende nachten in dit ziekenhuis, deze vernederende omgeving waar je je nergens kunt verschuilen voor de meedogenloze blik van de jeugd, dat hij naar de dood verlangt....

*uit: **Langzame man** J.M. Coetzee*

- gedrag: kan **niet 'niet gezien'** worden
- 'probleem'gedrag: **individu- en context-afhankelijk**
- gedrag: heeft een **functie**: poging van het individu om situatie onder controle te houden, met eigen mogelijkheden en beperkingen:
'de aanhouder wint...'
- verschillende modellen om gedrag te verklaren:
leermodel (conditionering), copingmodel, 'unmet needs', ...

- gedrag: kan **niet 'niet gezien'** worden
- 'probleem'gedrag: **individu- en context-afhankelijk**
- gedrag: heeft een **functie**: poging van het individu om situatie onder controle te houden, met eigen mogelijkheden en beperkingen:
'de aanhouder wint...'
- verschillende modellen om gedrag te verklaren:
leermodel (conditionering), copingmodel, 'unmet needs', ...

- gedrag: kan **niet 'niet gezien'** worden
- 'probleem'gedrag: **individu- en context-afhankelijk**
- gedrag: heeft een **functie**: poging van het individu om situatie onder controle te houden, met eigen mogelijkheden en beperkingen:
'de aanhouder wint...'
- verschillende modellen om gedrag te verklaren:
leermodel (conditionering), **copingmodel**, 'unmet needs', ...

- gedrag: kan **niet 'niet gezien'** worden
- 'probleem'gedrag: **individu- en context-afhankelijk**
- gedrag: heeft een **functie**: poging van het individu om situatie onder controle te houden, met eigen mogelijkheden en beperkingen:
'de aanhouder wint...'
- verschillende modellen om gedrag te verklaren:
leermodel (conditionering), copingmodel, **'unmet needs'**, ...

'Unmet needs...'

*...existential fear, loneliness,
horror, sexual longing, ...*

The scream, 1893 Edvard Munch,

'Ouder worden' en gedrag is een complex plaatje

- ouder worden stelt hoge eisen aan individu
- ouderen kunnen lijden aan ziekten waarbij gedragsveranderingen en verminderde zelfreflectie een symptoom van de ziekte zelf zijn
- bij het ouder worden zijn vertrouwde copingstrategieën niet altijd bruikbaar

⇒ ouder worden: voedingsbodem voor probleemgedrag

'Wonen in een zorginstelling' en gedrag...

Oude bomen verplant men niet...

- de betekenis van verhuis naar een zorginstelling: vaak negatieve keuze

Wonen in zorginstelling: risicofactor voor depressie

- 'worstelen' voor behoud van identiteit
- eenzaamheidsgevoelens
- bewoners met complexe zorgvragen
- teams vaak onder druk

Kwaliteit relatie zorgverstrekker – bewoner: protectief

BPSD:

IPA, 1996

'**b**ehavioral and **p**sychological **s**ymptoms of **d**ementia'

'if you can name it, you can tame it...?'

BPSD:

- hoge prevalentie (tot 50 à 90% in AD over hele ziekteproces)
- negatieve impact op leefkwaliteit van patiënt én mantelzorger
- ↑ kans op psychofarmaca / hospitalisatie / vervroegde institutionalisering

BPSD: niet-lineair verloop

- MCI, beginstadia AD : angst en depressie bij > 40% van pat
- BPSD $\approx$ verhoogde kans op conversie MCI $\Rightarrow$ AD

BPSD (MCI en beginstadia)

prodromale stadia AD

- geheugenklachten; discrete veranderingen in functioneren
- grotere **kwetsbaarheid** / **emotionele labiliteit** / **vervlakt affect**
- **interesseverlies** / vaak **toenemend sociaal isolement**
- **egocentrisme**, **initiatief ↓**, ...

beginstadia AD

- geheugenstoornissen, fasie, praxis en gnosie problemen
- vaak **paniekstoornissen** en **depressieve gevoelens**
- **suicide risico?** ('vroeg'detectie depressie ⇒ 'tijdige' detectie)
- neiging tot **paranoïdie**

Probleemgedrag: definitie, presentatie

- **definitie:**
elk gedrag van een bewoner dat door hem/haarzelf en/of omgeving als moeilijk hanteerbaar wordt ervaren
- **zeer diverse presentatie:**
agressie, aanklampend, roepen, eisend, apathie, zwerven, seksuele ontremming, agitatie, negativisme, prikkelbaarheid, vraatzucht, verzameldrang, onbedwingbaar huilen, aanhoudend jammeren, stereotiepe bewegingen, decorumverlies, schelden,...

Probleemgedrag: risicofactoren

Probleemgedrag: risicofactoren

Probleemgedrag in kaart brengen

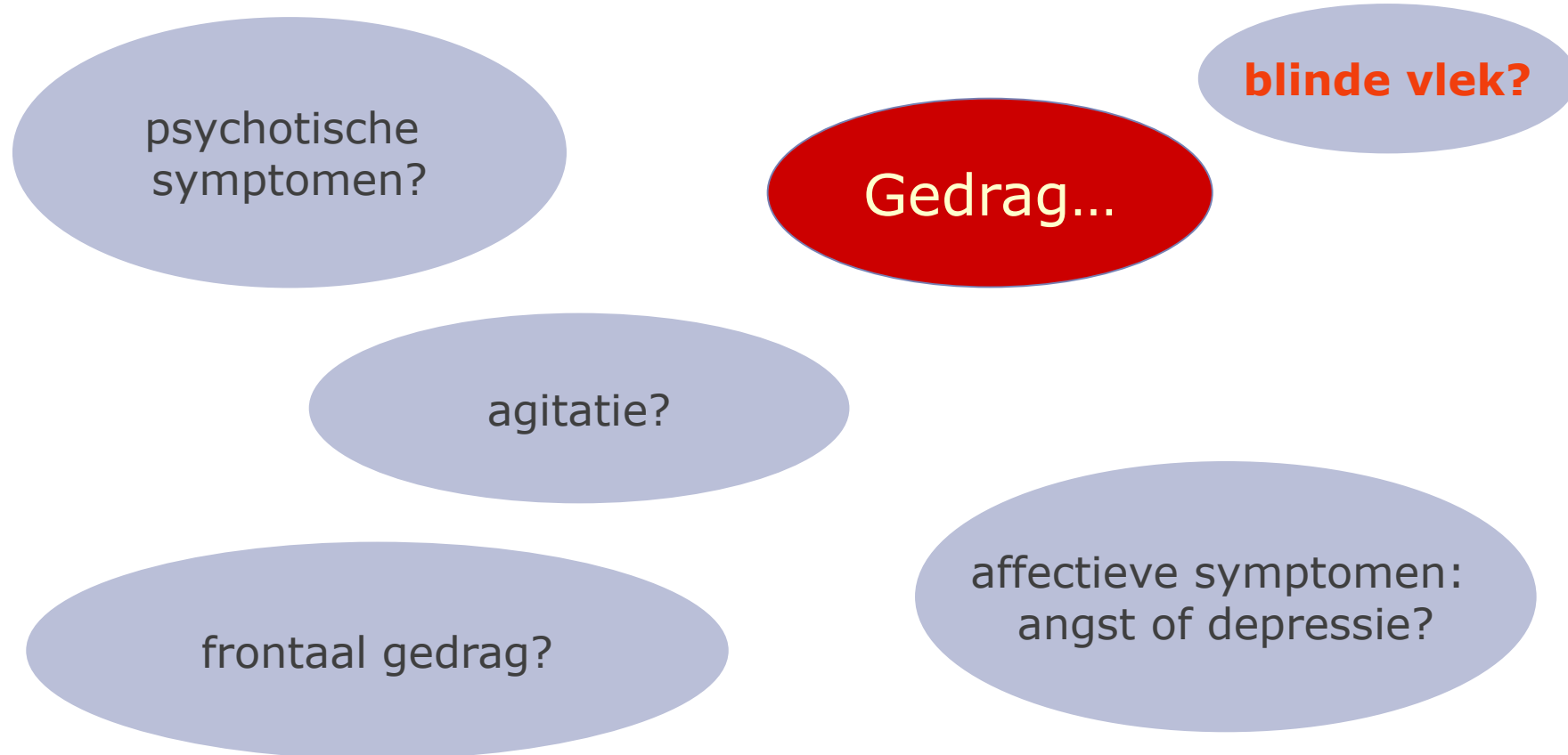
Individuele 'assessment':

- omschrijving / differentiatie van het symptoomgedrag
- intercurrente somatische aandoeningen? psychiatrische voorgeschiedenis? medicamenteuze interacties? zintuiglijke beperkingen? dementiesyndroom? welk type dementie? triggers in leefomgeving?
- wie was / is deze persoon?
- hebben we een idee omtrent de beleving van deze persoon?
- wat is voor ons de 'betekenis' van dit gedrag?
- zijn er **uitzonderingen** op het gedrag?
-

Kliniek van gedragsproblemen bij ouderen: ingezoomd op enkele specifieke 'gedragssyndromen'

Probleemgedrag: gedragssyndromen

Psychotische symptomen

Casus

- 55 jarige vrouw, gehuwd
- paranoïde waan mbt zogenaamde buitenechtelijke relatie van partner
- aanhoudende ruzies, agressie, onhoudbare thuissituatie
- opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis
- bij opname blijken ook opvallende cognitieve symptomen

**psychotische
symptomen**

'Ich habe mich verloren...'

Auguste Deter, †1906

Psychotische symptomen ikv dementiesyndromen

- wanen
 - aantoonbaar onjuiste, onwankelbare gedachten
 - vaak 'verarmde' inhoud van het paranoïde type
⇒ querelant gedrag
 - prevalentie: ± 30%
 - snellere cognitieve deterioratie
 - effect antipsychotica beperkt: *'waan van de dag'?*

**psychotische
symptomen**

Ballard & Walker, 1999; Hirono, 1998

on
ov

Without your support, his fight is already lost
association french alzheimer

ASSOCIATION FRANCE ALZHEIMER
www.association-france-alzheimer.org

Psychotische symptomen ikv dementiesyndromen

- visuele hallucinaties
 - helder, eenvoudig
 - frequent bij dementie type Lewy Body McKeith ea: 1996, 2005
 - gebruik van antipsychotica tegenaangewezen (EPS)
- auditieve hallucinaties
 - minder frequent; liedjes horen
- misidentificaties
 - niet herkennen van eigen leefruimte, eigen persoon, ...
 - onderscheid tv – woonkamer niet maken, ...
 - Capgras, Fregoli, ...
 - prevalentie: $\pm 30\%$ Ballard & Walker, 1999

**psychotische
symptomen**

Psychotische symptomen

- 'partition' waan
 - wanen en/of hallucinaties mbt 'beïnvloeding doorheen een scheidingswand'
 - vaak in associatie met doofheid en sociaal isolement
 - persoonlijkheid en cognitie relatief bewaard
 - relatief gunstig effect op antipsychotica

Howard, Kings College, London: Permeable walls, ceilings, floors and doors; 2004

**psychotische
symptomen**

- diverse geïsoleerde waansyndromen
 - hypochondere wanen

Psychotische symptomen

- psychotische symptomen ikv depressie
 - wanen meestal in 'verlengde' van de stemming
 - thema's: nihilistisch, armoede, schuld, ondergang, hypochondrie, ...
 - behandeling: antidepressiva, ECT
- de ouder wordende schizofrene bewoner
 - positieve symptomen: milder, minder op de voorgrond; geen 'nieuwe' waangedachten
 - ↑ aspecifieke 'rest'symptomen en cognitieve dysfuncties
 - negatieve symptomen: emotionele vervlakking
 - dagelijks functioneren gerelateerd aan gevolgen van institutionalisering, bijwerkingen medicatie

**psychotische
symptomen**

'afwijkingen in besturingssysteem van ons gedrag'

- verschillende onderliggende pathologieën (FTD, AD, cerebrovasculair, ...)
- verschillende uitingsvormen
 - toegenomen **impulsiviteit**, ontremming (decorumverlies, eetgedrag, seksuele handelingen, ...)
 - mentale **rigiditeit**, rituelen en stereotypie, perseveraties, pathologisch verzamelen, ...
 - **vervlakking**, ↓ empathie, egocentrisme, initiatiefverlies, verdwijnen ziekte inzicht, **apathie**

**frontaal
gedrag**

Het 'Diogenes syndroom'

- zelfverwaarlozing ++, verwaarlozing van leefmilieu, sociaal isolement, opvallend gebrek aan ziektebesef; soms gepaard met verzameldrang (waardeloze voorwerpen)
- vaak afwerende houding tav hulp
- heterogene etiologie met 'frontale dysfuncties' als final common pathway
- maatschappelijk probleem!
- waar mogelijk: gedragsmatige aanpak met respect voor autonomie

**frontaal
gedrag**

Mc Millan, 1966; Dyer, 2007.

Het 'apathie syndroom'

- motivationeel probleem met verlies van gericht gedrag en emotionele respons
- sterke associatie met cerebrovasculaire en neurodegeneratieve aandoeningen
- meest voorkomende gedragsstoornis bij dementie
- belangrijk impact op dagelijks functioneren
- belastend voor mantelzorger
- negatieve invloed op co-morbide aandoeningen
- weinig therapeutische opties

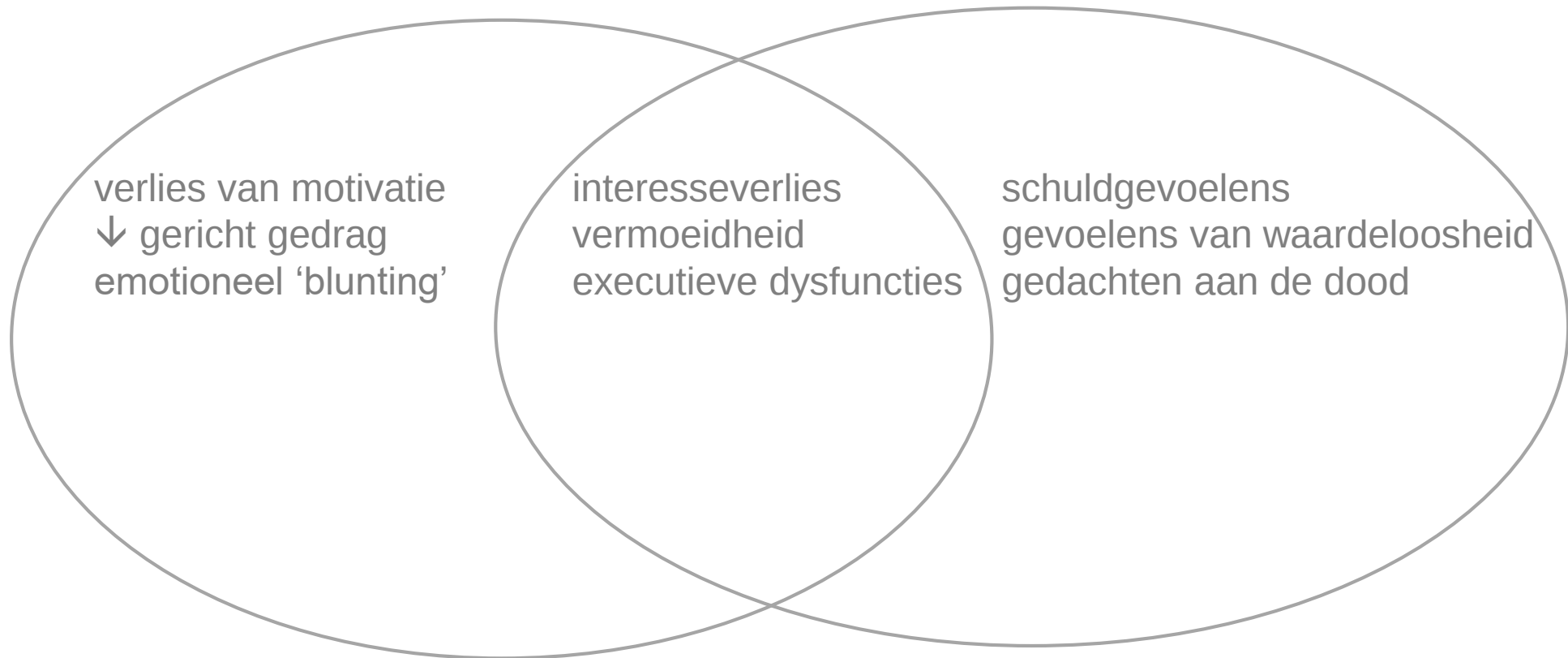
**frontaal
gedrag**

Starkstein and Leentjens, 2008; van Reekum, 2005

Het 'apathie syndroom' ⇔ depressief syndroom

apathie

depressie

Affectieve symptomatologie

Angstsymptomen

- angstgevoelens ontsnappen vaak aan de aandacht
- vaak te kaderen in het 'overgeleverd zijn', verlies aan 'mastery' over eigen leven
- ikv dementie: gerelateerd aan 'awareness' en/of 'verdwaald' gevoel; soms tot in gevorderde stadia
- complexe uitingsvormen: ontredde, paniek, somatisatie, agressieve uitbarstingen, façadegedrag, alcohol- en middelenmisbruik, ...

**angst /
depressie**

Without your support, her fight is already lost
association france alzheimer 0811112112
ASSOCIATION FRANCE ALZHEIMER
ANR 750004780001 012

Affectieve symptomatologie

Depressieve gevoelens

- depressie: spectrum aandoening met continuüm van symptoom $\Rightarrow$ syndroom $\Rightarrow$ ziekte
- behandelingsprincipe: 'stepped care'
- symptomen: vergelijkbaar met depressie op jongere leeftijd met uitz van meer hypochondrie (cave: co-morbiditeit)
- residentieel wonen: risicofactor voor ontstaan van depressieve gevoelens (verlies aan autonomie, eenzaamheid, gebrek aan intimiteit, somatische problematiek, ...)
- prevalentie: in WZC tot 3x hoger dan in de algemene oudere populatie
- protectieve factoren: 'affiliation and belonging' Blazer, 2005

**angst /
depressie**

Affectieve symptomatologie

Depressieve gevoelens ikv dementie

- depressie – dementie:
 - overlap in symptomatologie / frequent co-existing
- diverse uitingsvormen:
 - 'klassieke' depressieve symptomen
 - specifieke presentatie: negativisme, aanklampend gedrag, rusteloosheid, agressie, ...
- prevalentiecijfers wisselend: 0 tot > 80%

Manische symptomen ikv dementie

- minder frequent; vnl geassocieerd aan cerebrovasculair lijden

**angst /
depressie**

Burns, 1990; Lyketsos, 2003

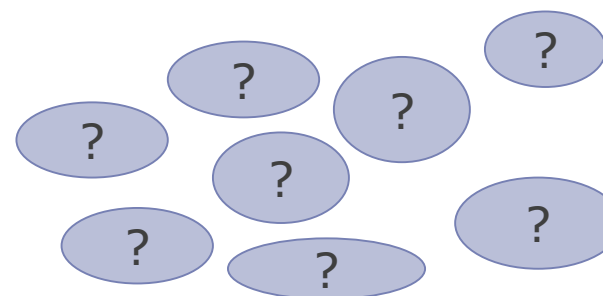
Agitatiesyndromen

Psychomotore cluster:

- roepen, rusteloosheid, agressie, 'plukken', 'zwerven', vreemde geluiden, schelden, aan- en uitkleden, ...

Neurovegetatieve cluster:

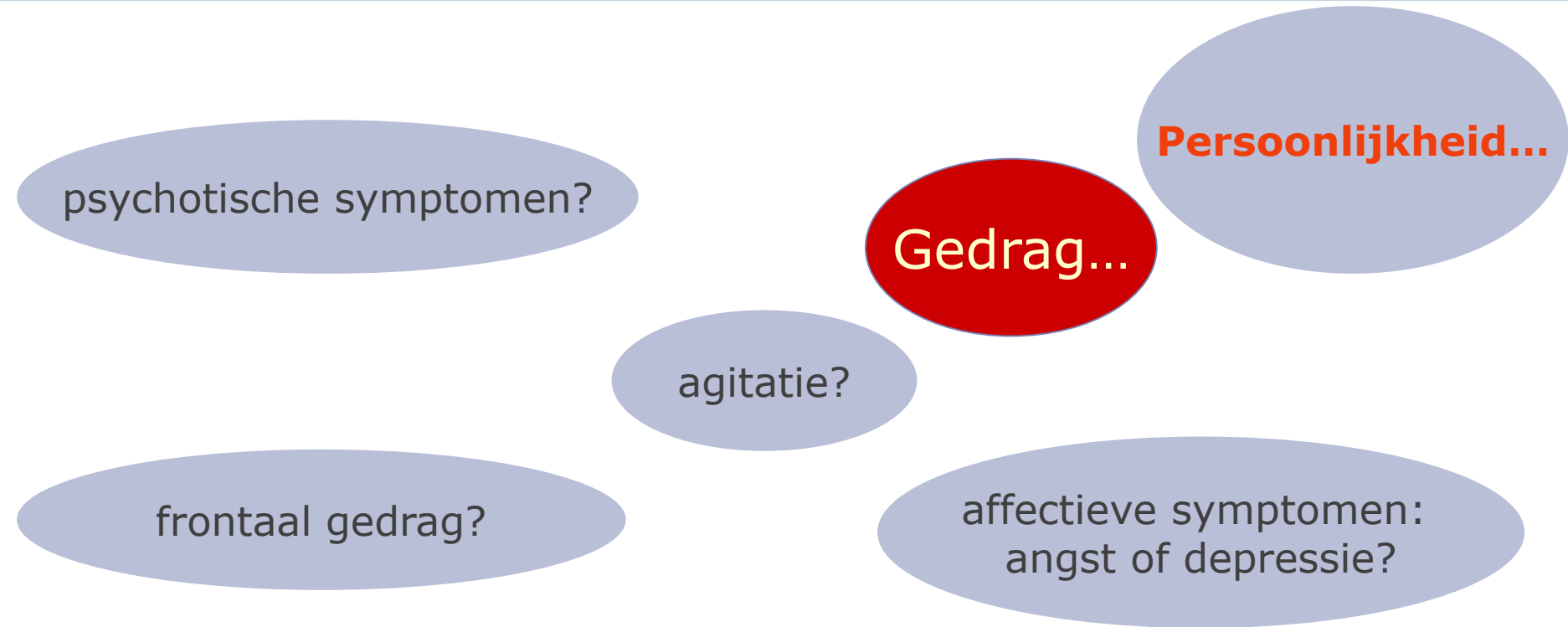
- slaapstoornissen, incontinentie, 'sundowning', veranderd eetpatroon, ...

Belang van goede assessment

En de persoonlijkheid...?

It's like wine: some mature better than others

Culverwell and Martin, 1999

- zwervers en kluizenaars
 - ⇒ nood aan onafhankelijke levensstijl, privacy, vooral zorg als lichamelijke toestand achteruit gaat
- passief – afhankelijke ouderen
 - ⇒ nood aan omkadering; preventie van eenzaamheid
- ouderen met kwetsbaarheid voor psychose
 - ⇒ nood aan rustige, voorspelbare omgeving; psychiatrische expertise
- 'ruziemakers'
 - ⇒ nood aan consistente benadering

Ouderen met karakter: tips voor de omgang

Het vreemde, excentrieke cluster A

- accepteer teruggetrokken gedrag
- hou rekening met eventuele achterdocht
- voldoende afstand bewaren in het contact
- meer gerichte zorg als somatische problemen toenemen

Het dramatische, emotionele, impulsieve cluster B

- hou er rekening mee dat men zich snel gekwetst voelt
- consequent handelen in wat wel en niet toegestaan wordt
- positief gedrag bekrachtigen
- hou rekening met 'uitspeelgedrag'

Het angstige, afhankelijke, dwangmatige cluster C

- vaste structuur aanbieden
- angsten benoemen
- zelfstandigheid stimuleren

Groot is de kans dat hij die terug mag keren naar kruispunten uit het verleden, daar eenmaal aangekomen, een andere weg zal nemen, daar op de Place de l'Etoile van het bestaan.
Sleutelwerken aan de persoonlijkheid, het karakter, ze zijn er altijd...
Geef eender wie de kans om zijn identiteit te wijzigen, en hij grijpt ze.

naar: Dimitri Verhulst, in: De laatste liefde van mijn moeder, Atlas Contact 2010

*Op de vraag naar de zin van het leven, antwoordt iedereen
met zijn levensloop* *Györg Konrad*

Zonder levensverhaal geen identiteit *Ernst Bohlmeijer*

*Het leven is niet het leven dat je hebt geleefd, maar dat dat je
je herinnert en hoe je het je herinnert om het te vertellen*
Gabriel Garcia Marquez

Probleemgedrag ⇒ team onder druk

Team onder druk:

- team uitgeput en ten einde raad
- gevoel van falen, schuldgevoelens
- meningsverschillen

≈ hulpverlener met burn out....

- nood aan openheid
- nood aan coaching
- nood aan 'aflossing van de wacht'

Met dank
voor jullie
aandacht!